

O ZÁSADÁCH TVORENIA SLOVENSKÉHO MENOSLOVIA ŽIVOČÍCHOV

(ÜBER DIE GRUNDSÄTZE DER BILDUNG
DES SLOWAKISCHEN NAMENSVERZEICHNISSES
DER LEBEWESSEN)

Branislav MATOUŠEK,

Slovenské národné múzeum, Bratislava

Karol HENSEL,

Katedra systematickej a ekologickej zoológie PFUK, Bratislava

Separatum

MÚZEUM č. 4, roč. XXVII, 1982, s. 37—42

Vydala Ústredná správa múzeí a galérií v Bratislave

Branislav MATOUŠEK, Karol HENSEL

Slovenské národné múzeum, Bratislava
Katedra systematickej a ekologickej zoológie PFUK,
Bratislava

Slovenské mená zvierat sa objavujú už v našej najstaršej spisbe (napríklad v starých slovníkoch, urbároch atď.). Samozrejme, že v prvom rade išlo o druhy vyskytujúce sa v našej oblasti (obyčajné, všeobecne rozšírené, dravé a nebezpečné, hospodársky dôležité atď.), v oveľa menšej miere o druhy cudzokrajné; ba vznikali aj mená vymyslených, bájnych a mýtických zvierat (napríklad ohňiváček (Phoenix), Bernolák, 1825). Počet mien zvierat bol zo začiatku malý, obmedzený na potreby bežnej hovorenej reči a zodpovedajúci kultúrnej úrovni národa. Takýto vývoj možno vidieť nielen u nás, ale aj u každého iného národa a jeho reči.

So zvyšujúcou sa kultúrnou úrovňou, s rozvojom školstva a písomníctva vôbec sa nároky na slovnú zásobu zväčšujú a tým samozrejme rastie aj počet a frekvencia potrebných mien zvierat. Počet mien zvlášť prudko narastá pri písaní a koncipovaní školských učebníc. Ich autori si mená zvierat často tvoria sami, pričom využívajú slovnú zásobu bežnej reči, prekladajú (niekedy až otrocky) z iných jazykov, alebo preberajú mená zvierat z iných slovanských jazykov, pričom ich viac alebo menej dobre poslovenčujú. Treba sa vžiť do situácie v akých pomeroch tieto práce vznikali; dnešné naše prísnejšie meradlo sa na ne nedá použiť; avšak úsilie ich autorov treba predsa len vysoko hodnotiť, pretože otvorili cestu k súčasnému stavu.

Zatiaľ čo v minulosti išlo prakticky o desiatky, prinajlepšom o stovky názvov z určitej skupiny, vznikali tieto názvy viacmenej živelne. Ich tvorenie sa vôbec neusmerňovalo ani nekorigovalo a napriek tomu sa aj s týmto spôsobom vystačilo. Dnes je situácia diametrálne odlišná. Zásluhou odbornej a popularizačnej literatúry, potrieb rozhlasu a televízie, kultúrno-výchovnej práce múzeí, zoológických záhrad a iných osvetových inštitúcií potreba slovenských mien živočíchov veľmi vzrástla a to nie na stovky, ale na tisíce (a v krátkom čase možno aj na desaťtisíce). Nachádzame sa v období veľkého rozmachu slovenského menoslovia živočíchov (a nielen živočíchov), ktorý nie je vždy koordinovaný a jeho odrazom (neodlúčiteľným od tohto vývinu) začína byť chaos, s ktorým by ani jeden zo zodpovedných pracovníkov nemal súhlasiť. Ak si napríklad porovnáme slovenské mená vtákov v popularizačných a odborných prácach, vydaných len v posledných piatich rokoch (a to ešte nespomíname rozhlas a televíziu), nachádzame až zarážajúcu odlišnosť. Ak sa takýmto spôsobom bude postupovať aj ďalej, slovenské me-

noslovie živočíchov sa stane nepoužiteľným. Nebudú mu rozumieť nielen odborníci, ale ani široká verejnosť, pre ktorú sa toto menoslovie vlastne tvorí.

V počiatočnom štádiu sa tvorenie slovenského menoslovia živočíchov dialo väčšinou živelne. Takýto spôsob bol vzhľadom na malý počet mien možný a pre vtedajšie pomery aj vyhovujúci. Dnes je živelný spôsob tvorenia mien neprijateľný, lebo pri veľkom počte mien vedie ku zbytočnému všeobecnému chaosu v slovenskom menosloví živočíchov. Jediným východiskom z tejto situácie je pristúpiť v súčasnosti ku koordinovaniu tvorenia slovenských mien živočíchov.

Dnešná situácia nie je, pravda, beznádejná; domnievame sa však, že je alarmujúca, a že ju treba vyjasniť a usporiadať.

Sme presvedčení, že nemožno — a okrem toho by to bolo aj nesprávne — vypracovať pravidlá tvorenia slovenského zoológického menoslovia podľa vzoru medzinárodnej latinsko-gréckej nomenklatúry. Slovenčina je živý, neustále sa vyvíjajúci jazyk a preto by napríklad uplatňovanie princípu priority viedlo k fixovaniu archaizmov. Na druhej strane by však ustavičné (často subjektívne motivované, a preto aj dočasné) zmeny vo vedeckej nomenklatúre viedli k zabudnutiu mnohých dobrých, všeobecne známych a vžitých mien, teda v konečnom dôsledku by menoslovie destabilizovali a viedli by k chaosu.

Preto by sa tvorenie slovenských mien živočíchov malo riadiť všeobecne platnými zásadami a malo by byť usmerňované vhodnými odporúčaniami. Chceme zdôrazniť, že niektoré zásady sa už v minulosti *expressis verbis* stanovili (napríklad Ferienc, 1958, 1975), niektoré platili bez toho, žeby sa zverejnili. Nie je našim cieľom podávať historický prehľad vývoja tejto otázky u nás, skôr chceme zhrnúť doterajšie výsledky a formulovať ich spolu s novými poznatkami do súbornej práce, ktorú súčasne predkladáme.

Zásady (Z) a odporúčania (O) tvorenia slovenského menoslovia živočíchov

Z 1. — Slovenské menoslovie živočíchov je súbor názvov pomenúvajúcich jednotlivé živočíšne taxóny bez rozdielu ich kvalitatívneho postavenia, teda v plnej šírke zoológického systému.

Z 2. — Slovenské menoslovie živočíchov je nezávislé od názvov použitých mimo neho. To znamená, že na pomenovanie živočícha možno použiť

aj taký názov (meno), ktorý má v bežnej slovnej zásobe slovenčiny alebo v terminológii iných odborov iný význam.

Príklady:

Psiarka (rastlina, *Alopecurus*, Poaceae, Poales; Nováček, 1954) — psiarka (vták, *Pyrgilauda*, Ploceidae, Passeriformes; Ferienc, 1958).

Kominár (činiteľské meno) — kominár (vták, *Panyp-tila*, Apodidae, Apodiformes; Ferienc, 1958).

Patagónčan (obyvateľ Patagónie) — patagónčan (vták, *Patagona*, Colibridae, Colibriformes; Ferienc, 1958).

Z 3. Pomenovanie živočíchov je závislé od mien použitých už raz v slovenskom menosloví živočíchov. Teda nie je prípustné pomenovať rovnakým menom dva alebo viac druhov. Táto zásada sa týka aj vyšších taxónov s výnimkou blízko príbuzných rodov (prípadne podčeľadi a čeľadi). Blížšie o tom pozri tiež odporúčanie O 1.

Príklady nesprávneho pomenovania čeľadi:

Medvedíkovité (*Procyonidae*, Carnivora; Buffa et coact., 1965) — medvedíkovité (*Gryllotalpidae*, Saltatoria; Ferienc et coact., 1975).

Papagájovcovité (*Melopsittacidae*, Psittaciformes; Ferienc, Matoušek, 1978) — papagájovcovité (*Scaridae*, Perciformes; Gutteková, 1978).

Príklady nesprávneho pomenovania rodov:

Medvedík (*Procyon*, Carnivora; Buffa et coact., 1965)

— medvedík (*Gryllotalpa*, Saltatoria; Ferienc et coact., 1975) — medvedík (*Arctocebus*, Primates; Valšík, 1976).

Sultánka (*Porphyrion*, Ralliformes; Ferienc, 1958) — sultánka (*Mullus*, Perciformes; Holčík, 1976).

Muchár (*Onychorhynchus*, Tyrannidae, Passeriformes; Ferienc, 1958) — muchár (*Muscicapa*, Muscicapidae, Passeriformes; Ferienc, 1965).

Ohniváček (*Pyromelana*, Passeriformes; Ferienc, 1958) — ohniváček (*Lycaena*, Lepidoptera; Ferienc et coact., 1975).

Roháček (*Pteridophora*, Passeriformes; Ferienc, 1958)

— roháček (*Dorcus*, Coleoptera; Klačko, 1975).

Príklady nesprávneho pomenovania druhov:

Pobrežník plavý (*Calidris bairdii*, Scolopacidae, Charadriiformes; Ferienc, 1958) — pobrežník plavý (*Tryngites subruficollis*, Scolopacidae, Charadriiformes; Ferienc, 1958).

Príklady nesprávneho pomenovania poddruhov:

Stehlík čeretavý polárny (*Carduelis flammea flammea*, Fringillidae, Passeriformes; Ferienc, 1958) — stehlík čeretavý polárny (*Carduelis flammea exilis*, Fringillidae, Passeriformes; Ferienc, 1958).

Horniačka sibírska sajanská (*Leucosticte arctoa cognata*, Fringillidae, Passeriformes; Ferienc, 1958) — horniačka sibírska sajanská (*Leucosticte arctoa pustulata*, Fringillidae, Passeriformes; Ferienc, 1958).

Z 4. — Pomenovanie ríše, podríše, oddelenia, pododdelenia, kmeňa, podkmeňa, nadtriedy, triedy, podtriedy, infratriedy, infraradu a nadčeľaď sa v zásade vyjadruje mononomicky podstatným menom v nominatíve plurálu.

Príklady:

ríša: Živočích (Animalia).

podríša: vhodnejšie — mnohobunkovce (Metazoa; Ferienc, 1976),

nevhodné — živočích (mnohobunkové) (Klačko, 1958).

oddelenie: bezbrvce (Cytomorpha; Ferienc, 1976).

pododdelenie: lúčovníky (Radiata; Ferienc, 1976).

Kmeň: vhodnejšie — ploskavce (Plathelminthes; Ferienc, 1976),

nevhodné — ploské červy (Klačko, 1975).

podkmeň: schránkovce (Conchifera; Ferienc, 1976).

trieda: vhodnejšie — vápnice (Calcispongia; Ferienc, 1976),

nevhodné — hubky vápencové (Klačko, 1958).

podtrieda: vhodnejšie — osemhlúčkovky (Octocorallia; Ferienc, 1976),

nevhodné — koral (osemhlúče) (Klačko, 1958).

nadčeľaď: kobyľkovce (Gryllacridoidea; Ferienc et coact., 1975).

Z 5. — Pomenovanie nadradu sa vyjadruje mononomicky. Názov nadradu sa utvorí z koreňa podstatného mena, spojovacej hlásky (-o-) a prípony -vidné, pričom za základ názvu je výhodné brať konkrétne rodové meno zástupcu nadradu.

Príklady:

vhodnejšie — kaprovité (Cyprinomorpha),

ostriežovité (Percomorpha),

pštrossovitité (Ratitae),

nevhodné — bežce (Ratitae; Buffa et coact., 1965).

Z 6. — Pomenovanie radu sa vyjadruje mononomicky. Názov radu sa utvorí z koreňa podstatného mena, spojovacej hlásky (-o-) a prípony -tvaré, pričom za základ názvu je výhodné brať konkrétne rodové meno zástupcu radu. Príponu -tvaré nemôžeme vzťahovať len na vonkajší tvar (exteriér), ale aj na vnútornú štruktúru (tvar a anatómiu vnútornej stavby tela).

Príklady:

vhodnejšie: jeseterotvaré (Acipenseriformes; Hensel, 1968),

sleďotvaré (Clupeiformes; Hensel, 1968),

kaprotvaré (Cypriniformes; Hensel, 1968),

bocianotvaré (Ciconiiformes),

nevhodné: jesetery (Buffa et coact., 1965),

slede (Buffa et coact., 1965), bezostné (Balon, 1967),

kapry (Buffa et coact., 1965), máloostné (Balon, 1967), brodivce (Ferienc, 1958).

Nevhodné je aj binomické pomenovanie radov ako napr.: nahoziabre slimáky (Nudibranchia; Gutteková, 1978).

Z 7. — Pomenovanie podradu sa vyjadruje mononomicky. Názov podradu sa utvorí z koreňa podstatného mena, spojovacej hlásky (-o-) a prípony -rodé, pričom za základ názvu je výhodné brať konkrétne rodové meno zástupcu podradu. Toto pomenovanie podradu zavádzame preto, aby sa rozlíšili slovenské mená podradov a podčeľadi, ktoré sa v minulosti označovali často celkom rovnakým menom, pričom sa používala na ich odlišenie poznámka „v širšom“, resp. „v užšom zmysle“.

Príklad:

doteraz používaný spôsob:

podrad: Scolopacea — sluky v širšom zmysle,

podčeľaď: Scolopacinae — sluky v užšom zmysle (Ferienc, Matoušek, 1978).

Vhodnejší spôsob:

podrad: Scolopacea — slukorodé,

podčeľaď: Scolopacinae — slukobližné. (Pozri Z 9.)

Z 8. — Pomenovanie čeľade sa vyjadruje mononomicky prídavným menom v nominatíve plurálu, ktoré je utvorené od typického rodového mena príponou -ovité.

Príklady:

správne — drobčíkovité (Staphylinidae, Coleoptera; Ferienc et coact., 1975),

priadkovité (Bombycidae, Lepidoptera; Ferienc et coact., 1975),

rybárikovité (Alcedinidae, Aves; Ferienc, Matoušek, 1978).

nesprávne — strakoše (Laniidae, Aves; Ferienc, 1941).

sýkorky (Paridae, Aves; Ferienc, 1941).

Nevhodné je i binomické pomenovanie čeľadi, napríklad hubky sladkovodné (Spongillidae, Porifera; Klačko, 1975).

Z 9. — Pomenovanie podčeľade sa vyjadruje mononomicky. Názov podčeľade sa utvorí z koreňa podstatného mena, spojovacej hlásky (-o-) a prípony-bližné, pričom za základ názvu je výhodné brať konkrétne rodové meno zástupcu podčeľade.

Príklady:
nevhodné — sluky v užšom zmysle (Scolopacinae, Aves; Ferienc, Matoušek, 1978),
vhodnejšie: slukobližné.

Z 10. — Pomenovanie rodu sa vyjadruje mononomicky podstatným menom v nominatívne singuláru.

Príklady:
babôčka (Nymphalis, Nymphalidae, Lepidoptera; Ferienc et coact., 1975),
kapor (Cyprinus, Cyprinidae, Pisces; Ferienc, 1947),
orol (Aquila, Accipitridae, Aves; Ferienc, 1941).
nevhodné: raja elektrická (Torpedo; Buffa et coactor, 1965).

Z 11. — Pomenovanie druhu sa vyjadruje binomicky, pričom prvé meno je rodové, druhé druhové.

Príklady:
tetra žiarivá (Hemigrammus erythrozonus, Characidae, Cypriniformes, Pisces; Andódi, 1973),
sup bieločelý (Gyps fulvus, Accipitridae, Accipitriformes, Aves; Ferienc, 1958).
nevhodné: raja elektrická mramorovaná (Torpedo marmorata; Buffa et coactor, 1965).

Táto zásada neplatí pri menách domácich zvierat, kde sa používa väčšinou mononomické pomenovanie (hus, kačica, koza, ovca, atď.) a kde jeden druh môže mať aj viacero platných slovenských mien (napríklad sviňa alebo ošípaná, kura alebo tiež sliepka atď.).

Ako druhové meno používame:

a) prídavné mená v nominatívne singuláru vyjadrujúce:

- zafarbenie tela alebo jeho častí (napr.: zelenakastý, žltouchvostý, tmavozobý, škvrnitý atď.),
- tvar a výzor tela alebo jeho častí (napr.: dlhochvostý, chocholatý, priveskový, chlpatý atď.),
- nidoobiologické zvláštnosti (napr.: veľkohniezdný),
- ekologické vlastnosti a zvláštnosti (napr.: málárový),
- miesta hlavného pobytu alebo biotop (napr.: lesný, krovinný, púšťový, džungľový, zemiakový, vodný atď.),
- potravu (napr.: hmyzožravý, rybožravý, plazožravý, javorový, brestový, vajcožravý atď.),
- podobnosť s inými živočíchmi alebo predmetmi, alebo súvislosť (napr.: penicovitý, jastrabovitý, ihlicovitý, vrabčí atď.),
- vernosť ku stanovištu (napr.: prelietavý, sfahovavý atď.),
- hlas alebo vydávaný zvuk (napr.: svrčivý, bzuchivý, piskľavý, škriekavý atď.),
- pohyb (napr.: rýchly, vznášavý atď.),
- cudzopasníctvo najrôznejšieho druhu (napr.: bzdochový, jelení, ľudský atď.),

b) podstatné mená v nominatívne singuláru, vyjadrujúce správanie, ekologickú zvláštnosť, tvar alebo meno druhu (napr.: bzdocha húseničiarka, ketupa rybárka, sokol rároh, sokol kobec, hus

snežnička, kačica lyžičiarka atď.). Takéto mená však odporúčame netvoriť, po prípade už existujúce zmeniť na vhodnejšie.

c) domáce, latinské alebo medzinárodne rozšírené a známe (niekedy aj slovakizované) mená, ktoré majú tvar podstatného mena v nominatívne singuláru. Príklady: hrdzavka peposaka, žeriav sarus, nestor kea, ara marakana, jastrab škira, sokol lagar, parochniarka kanga atď. (Ferienc, Matoušek, 1978).

d) výnimočne aj osobné meno (podľa objaviteľa, alebo ak sa takéto meno vyskytuje vo vedeckom (grécko-latinskom) názve).

Z 12. — Pomenovanie poddruhov sa v zásade vyjadruje trinomicky, pričom prvé meno je rodové, druhé druhové a tretie poddruhov. Ako poddruhov. meno sa používa prídavné meno v nominatívne singuláru motivované najmä:

- a) výskytom (zväčša zemepisným),
- b) morfológickými znakmi,
- c) výnimočne aj osobným menom (podľa objaviteľa, alebo ak sa takéto meno vyskytuje vo vedeckom (grécko-latinskom) názve).

Príklady:

- a) sýkorka veľká anglická (Ferienc, 1958),
skokan hnedý severný (Lác, 1968),
- b) žirafa škvrnitá mramorovaná (Buffa et coact., 1965),
delfín guľohlavý čierny (Hensel, 1968),
- c) hrúz fúzatý Fričov (Hensel, 1968).

Treba však dbať na to, aby bol medzi menom druhu a poddruhu potrebný súlad, aby si mená logicky neodporovali ako napr. v názve žirafa škvrnitá mramorovaná (Buffa et coact., 1965), brhlík kanadský korzický (Ferienc, 1941) atď.

Zároveň sa odporúča tvoriť mená pre poddruhy iba výnimočne a to v takých prípadoch, kde je to bezpodmienečne nevyhnutné. Nemá totiž význam pomenovávať všetky známe subspecies slovenskými menami jednak preto, že názor na ich validitu sa pomerne často mení, jednak preto, že v mnohých prípadoch sú samoúčelné (prax ich vôbec nevyžaduje). Poddruhov. meno si zaslúžia len také subspecies, ktoré sú natoľko rozdielne (nielen rozšírením), že sa dajú ľahko rozlíšiť aj laikovi, alebo predstavujú významnú pomoc pri odbornej komunikácii.

Z 13. — Prax niekedy vyžaduje pomenovať aj krížence medzi jednotlivými druhmi. Podotýkame, že pomenovanie hybridov sa neriadi vyššie uvedenými zásadami. V takýchto prípadoch používame väčšinou mononomické pomenovanie, ktoré môže a vôbec nemusí mať vzťah k rodičovským druhom. Odporúčame v plnej miere akceptovať mená ľudové, známe alebo všeobecne rozšírené.

Príklady:

- tetrovec (Tetrao urogallus x Lyrurus tetrrix),
- mul (kobyla x somár),
- mulica (žrebec x oslica),
- kaprokaras (Cyprinus carpio x Carassius carassius),
- bester (Huso huso x Acipenser gualdenstaedti).

O 1. — Odporúča sa nepomenovávať každý rod v rámci čeľade (prípadne podčeľade) samostatným menom, ak to nie je nevyhnutné (z dôvodov existencie tradičných rodových mien, prípadne veľkého počtu rodov alebo ich veľkej morfolologickej roz-

dielnosti). Treba mať na pamäti, že rodovými menami sa nemá zbytočne plytvať, pretože pojmov, ktoré by sa mohli takto pomenovať je nepochybne oveľa viac než všetkých pomenovacích možností. Práve preto sa naopak odporúča, aby príbuzné rody mali rovnaké rodové pomenovanie, pričom je možné toto pomenovanie použiť aj pri všetkých rodoch jednej podčeleade, čeleade, ba výnimočne (najmä v entomológii) aj nadčeleade, podradu a radu.

V rámci čeleade (podčeleade) sa môžu použiť aj viaceré slovenské rodové mená, pričom nerozhoduje v akom poradí sa uvádzajú tieto rodové mená vo vedeckom systéme. V minulosti sa totiž uplatňovala zásada, že rovnaké rodové slovenské mená živočíchov sa môžu používať iba pri rodoch idúcich v systéme za sebou. Používanie rovnakých rodových mien tzv. obkročným spôsobom sa vylučovalo, ba zmena poradia rodov novších systémov (čo sú prípady dosť časté) sa využívala ako dôvod na zmenu rodového mena. Teda vzhľadom na to, že poradie jednotlivých rodov nie je v systéme vždy stále, môže sa rovnaké rodové meno používať aj tzv. obkročným spôsobom, avšak iba v rámci najbližšej použitej vyššej taxonomickej jednotky. Cieľom tohto odporúčania je obmedziť zmeny slovenských mien živočíchov.

Príklady:

Rovnaké rodové pomenovanie pri všetkých rodoch jednej podčeleade:

Amazoninae (Psittacidae, Psittaciformes, Aves)
rod: Touit — amazónan
Gypopsitta — amazónan
Hapalopsittaca — amazónan
Pionopsitta — amazónan
Amazona — amazónan
Deroptus — amazónan
Pionus — amazónan.

Použitie rovnakého slovenského rodového mena tzv. obkročným spôsobom v systéme:

Phasianinae (Phasianidae, Galliformes, Aves)
rod: Chrysolophus — bažant
Phasianus — bažant
Graphephasianus — bažant
Syrnaticus — bažant
Calophasis — bažant
Lophura — bažant
Crossoptilon — uškáň
Catreus — bažant (Ferianc, Matoušek, 1978).

Príklady zbytočného pomenovania každého rodu jednej čeleade samostatným rodovým menom:

Alcidae (Alciformes, Aves)
rod: Cepphus — svišťún (3 druhy)
Brachyramphus — krátkozobka (2 druhy)
Uria — norec (2 druhy)
Pinguinus — alka (1 druh)
Alca — alka (1 druh)
Alle — alkovec (1 druh)
Synthliboramphus — starček (5 druhov)
Aethia — kosierkár (3 druhy)
Cyclorhynchus — bielobruška (1 druh)
Cerorhinca — nosorožka (1 druh)
Fratrula — mníšnik (2 druhy)
Lunda — lunda (1 druh) (Ferianc, Matoušek, 1978).

O 2. — Odporúča sa nechať rovnaké pomenovanie viacerým alebo všetkým čeleadiam jedného podradu alebo radu, ak to charakter danej živočíšnej skupiny dovoľuje a za predpokladu rovnakého rodového pomenovania pre čeleade s rovnakým slovenským menom. Tento prípad prichádza do úvahy hlavne u bezstavovcov.

Príklad:

rad: Ephemeroptera (Insecta)
čelead: Siphonuridae — podenkovitě
rod: Ameletus — podenka
Siphonurus — podenka
čelead: Baëtidae — podenkovitě
rod: Baëtis — podenka
Cloëon — podenka
čelead: Oligoneurillidae — podenkovitě
rod: Oligoneurilla — podenka
čelead: Arthropleidae — podenkovitě
rod: Arthroplea — podenka
čelead: Heptageniidae — podenkovitě
rod: Rhitrogena — podenka
Epeorus — podenka
Heptagenia — podenka
Ecdyonurus — podenka
čelead: Ephemerellidae — podenkovitě
rod: Ephemerella — podenka
čelead: Caenidae — podenkovitě
rod: Caenis — podenka
čelead: Leptophlebiidae — podenkovitě
rod: Paraleptophlebia — podenka
Leptophlebia — podenka
čelead: Palingeniidae — podenkovitě
rod: Palingenia — podenka
čelead: Ephemeridae — podenkovitě
rod: Ephemeria — podenka
čelead: Potamouthidae — podenkovitě
rod: Potamouthus — podenka (Ferianc et coact., 1975).*

O 3. — Odporúča sa, aby všetky druhy jedného rodu mali rovnaké rodové meno. Ak však existujú tradičné a dobre vžitá mená, a to najmä pri druhoch všeobecne známych, ktoré sú v rozpore s týmto odporúčaním, treba ich zachovať. Odporúča sa podobné mená neutvárať a rodovú heteronymiu vyhovujúcim spôsobom postupne odstraňovať.

Príklady:

rod: Corvus (Passeriformes, Aves)
Corvus corax — krkavec čierny
Corvus corone — vrana obyčajná
Corvus frugilegus — havrian čierny
Corvus monedula — kavka obyčajná (Ferianc, 1958).
rod: Panthera (Carnivora, Mammalia)
Panthera onca — jaguár americký
Panthera concolor — puma americká
Panthera tigris — tiger džungľový
Panthera leo — lev púšťový
Panthera pardus — leopard škvrnitý
Panthera uncia — irbis vrchovský (Buffa et coact., 1965).

O 4. — Odporúča sa pri pomenúvaní rodov a druhov: uprednostňovať mená

- existujúce v ľudovej reči,
- krátke,
- medzinárodné (pri exotických druhoch),
- jednoznačné a významovo priehľadné,
- metaforické,

vyhýbať sa menám

- kakofonickým a hanlivým.

O 5. — Pri tvorení druhových mien na základe geografickej motivácie sa odporúča postupovať maximálne uvážene, aby sa použitím takto utvoreného mena nezamedzilo označovanie poddruhov. Treba mať vždy na zreteli, že druhové meno musí s menami poddruhov logicky súvisieť a nemôže

*) Ak však chceme označiť konkrétnu čelead alebo rod, musíme uviesť jeho latinské meno (napr.: podenka rodu Baëtis, alebo podenkovitě čeleade Ephemeridae).

byť s nimi v rozpore. Meno motivované geograficky sa dá použiť najmä v prípadoch, keď daný druh okrem výrazne disjunktívneho rozšírenia nemá inú význačnejšiu črtu, prípadne ak ide o druh, ktorý neutvára poddruhy. Použitie geografických alebo stratigrafických výrazov ako druhových mien je azda najopodstatnejšie pri druhoch fosílnych, pri ktorých nájdený materiál nepostačuje na úplnejšiu predstavu o druhu.

Príklady nevhodného použitia geografického termínu ako druhového mena:

sova uralská európska,
vrabec španielsky sicílsky,
brhlík kanadský korzický,
penica sardínska tyrrhenská,
rybár bengalský maloafriický,
bažant kolchidský juhočínsky [Ferianc, 1941].

O 6. — Odporúča sa netvoríť druhové alebo poddruhové mená motivované:

— početnosťou (napríklad menu „obyčajný“ treba sa vyhýbať všade tam, kde je to len možné),

— veľkosťou (napríklad mená „veľký“ a „malý“ sú nevhodné, pretože sú relatívne).

— osobným menom (napr. hrúz Kesslerov, hrúz fúzatý Fričov, atď.)

O 7. — Odporúča sa úzkostlivo dbať na stabilitu slovenského menoslovía živočíchov. Zmeny v slovenských názvoch živočíchov prijíma veľmi nepriaznivo odborná aj laická verejnosť. Napriek tomu však treba konštatovať, že ani v budúcnosti sa nedajú vylúčiť zmeny názvov, treba však, aby slúžili zlepšeniu a neboli iba samoúčelné.

Zmeny boli a budú opodstatnené najmä v týchto prípadoch:

a) Ak meno nezodpovedá súčasnej kodifikácii spisovného jazyka. Príklad:

hus beločelá [Ferianc, 1941] — hus bieločelá [Ferianc, 1958],

kuvík obecný [Ferianc, 1941] — kuvík obyčajný [Ferianc, 1958] atď.

b) Ak sa zistí, že sa rovnakým menom už pomenoval iný taxón (príklady nesprávneho pomenovania taxónov pozri zásadu Z 3.).

c) Ak je meno utvorené vzhľadom na stanovené zásady nevhodné, ak si jednotlivé mená v rámci jedného druhu navzájom odporujú, alebo ak je meno nesprávne z vecného hľadiska. Príklady:

hlaváč pásonohý [Ferianc, 1947] — hlaváč pásoplutvý [Buffa et coaut., 1965],

brhlík kanadský korzický [Ferianc, 1941] — brhlík čiernohlavý korzický [Ferianc, 1958] atď.

d) Ak sa odstránením prebytočných rodových mien docielí zjednodušenie menoslovía (za predpokladu, že takáto úprava je možná a je výhodnejšia) a zároveň sa tak vyjadří blízka príbuznosť rodov.

Príklad: rody podčľade perličkobližné (Numininae) sú poslovensky pomenované nasledovne:

Guttera — parochniarka,

Numida — perlička,

Acryllium — perličkavec [Ferianc, Matoušek, 1978].

V záujme zjednodušenia a zároveň vyjadrenia blízkej príbuznosti by bolo vhodné pomenovať všetky rody tejto podčľade rovnakým menom — perlička.

e) Ak je rod alebo druh preradený v systéme do skupiny po slovensky pomenovanej inak alebo

naopak, ak v systéme navzájom splynú rôzne po slovensky pomenované skupiny. Pripomíname však, že nie každá zmena vedeckého mena alebo systematického zaradenia môže a či dokonca musí byť dôvodom meniť slovenské meno. V takýchto prípadoch odporúčame postupovať veľmi uvážene. Sme presvedčení, že odporúčania O 1 a O 2 sú v tomto ohľade zásadné a treba ich v záujme stability slovenského menoslovía využívať a rešpektovať v maximálnej miere.

— X —

Tieto zásady a odporúčania predkladáme širokej zoologickej obci v nádeji, že sa stanú základom pre ďalší rozvoj slovenského zoologického menoslovía. Očakávame preto konštruktívne pripomienky, prípadne doplnky, ktoré by nášmu úsiliu ešte viac pomohli.

Zároveň vyslovujeme svoju vďaku PhDr. I. Mašárovi, CSc. z Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra SAV v Bratislave za cenné pripomienky ku tejto práci.

Literatúra:

Andódi L., 1973: Akvárium v kocke. Vydavateľstvo Mladé letá, Bratislava.

Anonymus, 1978: Svet živočíšnej ríše: Preložila a slovenské menoslovie upravila A. Gutteková. Vydavateľstvo Obzor, Martin.

Balon E. K., 1967: Ryby Slovenska. Vydavateľstvo Obzor, Bratislava.

Bernolák A., 1825: Slowár slowenski-česko-latinsko-nemecko-uherski. Budapešť.

Buffa F., Ferianc O., Klačko R., Koniar P., Martinka J., 1965: Mená chordátov. Slovenské pedagogické nakladateľstvo, Bratislava.

Ferianc O., 1941: Slovenské ornitologické názvoslovie s obrázkovým kľúčom pre určovanie slovenského vtáctva. Vydala Matica slovenská, Martin.

Ferianc O., 1947: Slovenské názvoslovie rýb Československej republiky a susediacich krajov. Prírodovedný zborník 2 (2): 65 — 152, Martin.

Ferianc O., 1958: Slovenské názvoslovie vtákov. Vydavateľstvo SAV, Bratislava.

Ferianc O., 1965: Stavovce Slovenska III. Vtáky II. Bratislava.

Ferianc O., 1976: Slovenské mená zoologického systému. Správy Slovenskej zoologickej spoločnosti 3: 33 — 45, Bratislava.

Ferianc O. et coaut., 1975: Slovenské mená hmyzu. Vydavateľstvo SAV, Bratislava.

Ferianc O., Matoušek B., 1978: Slovenské mená vtákov. I. a II. časť. Múzeum 23 (1 — 2): 27 — 49, (3): 23 — 36, Bratislava.

Frank S., 1976: Veľký obrazový atlas rýb. Preložil J. Holčík. Vydavateľstvo Mladé letá, Bratislava.

Gutteková A., 1978 pozri Anonymus, 1978.

Hensel K., 1968 pozri Oliva O., Hrabě S., 1968.

Hensel K., 1972: Slovenské menoslovie veľrýb. In: A. G. Tomilin — Delfíny myslia tvory. Vydavateľstvo Mladé letá, Bratislava.

Holčík J., 1976 pozri Frank S., 1976.

Klačko R., 1958: Sústavná zoológia. I. časť. Vysokoškolské skriptá. Slovenské pedagogické nakladateľstvo, Bratislava.

Klačko R., 1975 pozri Rammer W., 1975.

Lác J., 1968: Obojživelníky a plazy. In: Stavovce Slovenska I. Vydavateľstvo SAV, Bratislava.

Novacký J., 1954: Slovenská botanická nomenklatúra. Bratislava.

Oliva O., Hrabě S., 1968: Ryby. Preložil a slovenské menoslovie rýb upravil K. Hensel. In: Stavovce Slovenska I. Vydavateľstvo SAV, Bratislava.

Rammer W., 1975: Brehm — Život zvierat v štyroch zväzkoch. Sv. 1 — Bezstavovce. Preložil R. Klačko. Vydavateľstvo Obzor, Bratislava.

Valšík J., 1976: Antropogenéza vrátane systému primátov. In: Pospíšil M. et coaut.: Úvod do antropológie. Vysokoškolské skriptá, Bratislava.

Zusammenfassung

Die Autoren legen die Grundsätze (Z) und die Empfehlungen (O) für die Bildung des slowakischen Namensverzeichnisses der Lebewesen vor. Sie schlagen diese Grundsätze anzunehmen:

- slowakische Lebewesensnamen unabhängig von anderer Terminologie (z. B. botanischer) zu bilden,
- die Benennung zwei oder mehrer Taxonen mit demselben Namen nicht zuzulassen,
- für die Gattungen mononomische, für die Arten binomische und für die Abarten trinomische Namen zu verwenden,
- alle supragenerische Taxonen mononomisch zu bezeichnen,
- die Namen der Überordnungen, Ordnungen, Unterordnungen, Familien und Unterfamilien mit der Hilfe der Systemendungen zu bilden (man fügt sie zu der Wurzel des Substantivum bei, das man günstig auf der Basis des Gattungsnamen bilden kann).

Die Autoren schlagen weiter vor:

- jede Gattung im Rahmen der Familie, bzw. der Unterfamilie nicht unbedingt mit einem selbstständigen Namen zu nennen,
- dieselben Namen für mehrere oder alle Familien im Rahmen einer Ordnung, bzw. Unterordnung zu behalten (vor allem bei den Wirbellosen),
- dieselben Gattungsnamen aller Arten im Rahmen einer Gattung zu geben,
- bei der Benennung der Gattungen und Arten die Namen, die schon im Volksmund existieren, weiter kurze, eindeutige, bedeutungsdurchsichtige, metaforische

und (vor allem bei den exotischen Arten) internationale Namen bevorzugen,

- sehr überlegen bei der Bildung der Artnamen fortzuschreiten, die durch die geographischen Termini motiviert sind, damit man die Benennung der Abarten nicht verhindert (damit der Artnamen und der Abartennamen nicht im logischen Widerspruch stehen,
- die Artnamen und die Abartennamen, die durch die Mehrheit (z. B. „gewöhnlich“), durch die Größe (z. B. „groß“) oder durch die Personennamen motiviert sind, nicht bilden,
- den Schmähnamen und kakophonischen Namen auszuweichen.

Zum Abschluß ermahnen die Autoren sorgfältig auf die Stabilität des slowakischen zoologischen Namensverzeichnisses zu achten und bisher existierende Namen nur in wahrhaftig begründeten Fällen zu ändern, wie zum Beispiel:

- die Änderung der Kodifikation im Schriftslowakisch,
- die Feststellung, daß mit dem zuständigen ein anderer Taxon schon benannt war,
- bei einem ungeeigneten, sachlich unrichtigen oder widersprüchlichen Namen,
- oder, wenn man mit der Umänderung die Vereinfachung der Benennung durch die Beseitigung der überschüssigen Gattungsnamen verfolgt,
- ausnahmsweise auch wenn man eine Gattung oder eine Art im System umordnet und ihre Benennung kommt so in den Widerspruch mit den obenangeführten Grundsätzen.